

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

١٥١٨

دانشگاه قم

دانشکده علوم انسانی

وزارت اطلاعات و فرهنگ
تعمیرات و بازسازی
۱۳۸۱ / ۵ / ۱۲

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی

«موضوع»

بررسی موارد شرط عدالت در فقه امامیه

«استاد راهنما»

حضرت آیت الله حاج حسین کریمی

«استاد مشاور»

حجة الاسلام والمسلمین آقای راغبی

«نگارش»

سلمان علیان لله مرزی

۴۱۶۸۸

اسفندماه ۱۳۸۰

تقدیم به

پیشگاه حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشریف و
زنان نمونه اسلام، خدیجه (س) حامی نبوت،
فاطمه (س) پشتیبان ولایت و زینب (س) مدافع امامت،
و به مادر و پدر فداکارم که برای تربیتم از هیچ تلاش و
کوششی دریغ ننموده است،

و به همسر مهربانم که با صبر و تحمل خویش بنده را در
راستای تهیه این رساله قرین و همراه بوده است.

تقدیر و تشکر

بدین وسیله از زحمات اساتید والا مقام، حضرت
آیت الله کریمی (استاد محترم راهنما) و نیز حجة
الاسلام والمسلمین جناب آقای راغبی (استاد محترم
مشاور) تقدیر و تشکر می‌کنم که با راهنماییهای
ارزشمند و عالمانه و ارشادات خالصانه خویش
اینجانب را مورد لطف قرار داده تا امکان نگارش این
پایان نامه محقق شود.

از خداوند منان توفیق روز افزون آن اساتید

ارجمند را مسئلت دارم.

چکیده

هدف از تدوین این پایان نامه علاوه بر پژوهش فقهی در زمینه موضوع بحث، معنی و مفهوم ملکه، تقوی، اصرار، کبیره و صغیره، فسق، مروت، حسن ظاهر، عدالت و اقوال و و دلایل آنها و طرق اثبات عدالت و موانع و مسقطات آن و چگونگی عود آن و تقسیمات گناهان بطور مفصل مورد بررسی قرار گرفته است.

به هر حال با توجه به گستردگی و پراکندگی بحث سعی شده است حتی المقدور تمام مطالب در چهار فصل تهیه گردد. فصل اول، شامل کلیاتی چون تعریف اصطلاحات و واژه‌ها و بحثهای مربوط به آن می‌باشد و در فصل دوم به بررسی موارد شرط عدالت در برخی از ابواب مختلف فقهی نظیر مفتی، قاضی، شاهد، امام جماعت و جمعه، امام مسلمین (خلیفه)، راوی امر به معروف و ناهی از منکر، وصی، متولی وقف، ولی و قیم بر اطفال، اجیر پرداخته شده است و در فصل سوم فروع مربوط به بحث عدالت آورده شد.

و نهایتاً در فصل چهارم استنتاج و توصیه آورده شده است.

«فهرست مطالب»

صفحه	عنوان
۲	هدف محقق.....
۳	پیشگفتار.....
	فصل اول: کلیات
۵	بخش اول: تعریف اصطلاحات و واژه‌ها.....
۵	مبحث اول: معنا و مفهوم ملکه.....
۶	مبحث دوم: معنا و مفهوم تقوی.....
۷	مبحث سوم: معنا و مفهوم اصرار.....
۱۰	مبحث چهارم: معنا و مفهوم کبیره و صغیره.....
۱۱	مبحث پنجم: معنا و مفهوم فسق.....
۱۲	مبحث ششم: معنا و مفهوم مروّت.....
۱۶	مبحث هفتم: معنا و مفهوم حسن ظاهر.....
۱۷	مبحث هشتم: معنا و مفهوم عدالت.....

- ۱۷..... گفتار اول: عدالت در لغت.
- ۲۰..... گفتار دوم: عدالت در اصطلاح علماء اخلاق.
- ۲۳..... گفتار سوم: عدالت در اصطلاح علماء فقه.
- ۲۳..... اقوال در مسأله و دلایل آن.
- ۲۳..... قول اول.
- ۲۵..... قول دوم.
- ۲۹..... قول سوم.
- ۳۱..... اشکال بر قول به ملکه.
- ۳۱..... اشکال اول.
- ۳۲..... پاسخ اشکال.
- ۳۳..... اشکال دوم.
- ۳۳..... پاسخ اشکال.
- ۳۳..... آیا بر وجود عدالت علم لازم است یا ظن کافی است؟
- ۳۶..... قول چهارم.
- ۳۸..... قول پنجم.
- ۴۱..... قول ششم.
- ۴۲..... دلایل اقوال.
- ۴۲..... دلایل قول اول.
- ۷۷..... اعتبار مروت در مفهوم عدالت.

- ۸۱..... ادله قایلین به اعتبار مروت در عدالت.
- ۹۰..... دلایل قول دوم
- ۹۲..... دلایل قول سوم.
- ۹۵..... دلایل قول چهارم
- ۱۱۰..... دلایل قول پنجم
- ۱۱۳..... دلایل قول ششم
- ۱۱۶..... گفتار چهارم: طرق اثبات عدالت.
- ۱۱۷..... اول: علم وجدانی
- ۱۱۷..... دوم: بینه
- ۱۲۵..... سوم: وثوق
- ۱۲۵..... چهارم: شیعاع
- ۱۲۸..... پنجم: حسن ظاهر
- ۱۲۳..... ادله دال بر اینکه حسن ظاهر کاشف عدالت است.
- ۱۳۰..... آیا در کاشفیت حسن ظاهر از عدالت، معاشرت هم معتبر است؟
- ۱۳۱..... دلایل قایلین به اعتبار معاشرت
- آیا صرف حسن ظاهر کاشفیت از عدالت است یا حسن ظاهر مفید علم یا ظن یا
- ۱۳۵..... وثوق کاشف از عدالت است؟
- ۱۴۴..... گفتار پنجم: موانع و مستقطات عدالت.
- ۱۴۴..... الف) ارتکاب معاصی کبیره

- ۱۴۴..... آیا تمامی گناهان کبیره‌اند یا حقیقت در دو قسمند؟
- ۱۴۴..... قول اول: تمامی گناهان کبیره‌اند.
- ۱۴۸..... دلایل قول اول
- ۱۵۱..... قول دوم: گناهان حقیقت در دو قسمند.
- ۱۵۳..... دلایل قول دوم (قول به تقسیم).
- ۱۵۹..... اقوال قول به تقسیم.
- ۱۶۸..... تعداد کبائر
- ۱۸۶..... (ب) اصرار بر صغیره.
- ۱۸۶..... اکثر فقهاء قایلند به اینکه اصرار بر صغایر جزء کبایر است.
- ۱۸۷..... اقوال فقهاء درباره منافات یا عدم منافات صغیره با عدالت.
- ۲۱۶..... آیا فعل صغیره بدون اصرار مضرّ به عدالت است؟
- ۲۱۹..... شک در اصرار و عدم اصرار و کبیره و عدم کبیره.
- آیا در عدالت اجتناب از خصوص گناهان کبیره معتبر است یا اجتناب از گناهان صغیره و کبیره؟
- ۲۲۱.....
- آیا ترک مستحبات و انجام مکروهات موجب تحقق صغیره و اصرار بر آن می‌شود؟
- ۲۲۳.....
- مقصود از عود عدالت کسی که توبه‌اش از گناه مانع از عدالت، دانسته شده چیست؟
- ۲۲۵.....
- کیفیت عود عدالت یا علم به تحقق آن به وسیله توبه
- ۲۳۱.....

- ۲۳۴..... آیا صرف اظهار توبه از گناهان در عود عدالت کافی است؟
- ۲۳۸..... (ج) ترک مروت
- ۲۴۱..... فصل دوم: بررسی موارد شرط عدالت
- ۲۴۱..... بخش اول: دلایل اعتبار عدالت در مفتی
- ۲۴۳..... بخش دوم: بررسی شرط عدالت در قاضی
- ۲۴۵..... ادله اشتراط عدالت در قاضی
- ۲۵۱..... بخش سوم: بررسی شرط عدالت در قاضی تحکیم
- ۲۵۲..... بخش چهارم: بررسی شرط عدالت در کاتب برای قضاوت و مترجم و قاسم
- ۲۵۳..... بخش پنجم: بررسی شرط عدالت در شاهد
- ۲۵۵..... ادله اشتراط عدالت در شاهد
- ۲۵۹..... بخش ششم: بررسی شرط عدالت در طلاق
- ۲۶۰..... مبحث اول: ادله لزوم اشهاد
- ۲۶۲..... صفات شاهدان طلاق
- ۲۶۴..... مبحث دوم: آیا در شهود طلاق عدالت ظاهری شرط است یا واقعی؟
- ۲۶۷..... بخش هفتم: بررسی شرط عدالت در امام جماعت
- ۲۷۰..... ادله اشتراط عدالت در امام جماعت
- ۲۷۷..... بخش هشتم: بررسی شرط عدالت در امام جمعه
- ۲۷۸..... دلایل فقهاء
- ۲۷۸..... بخش نهم: بررسی شرط عدالت در امام مسلمین (خلیفه)

- ۲۸۰..... ادله اشتراط عدالت (عصمت) در امام مسلمین (خلیفه)
- ۲۸۶..... بخش دهم: بررسی شرط عدالت در امام مسلمین در دوره غیبت
- ۲۸۷..... خواست شارع و هدف نهایی ادیان، رسیدن جامعه به عدل عموم است
- ۲۹۰..... بخش یازدهم: بررسی شرط عدالت در راوی
- ۲۹۴..... اشکال بر صاحب معالم و پاسخ به آن
- ۲۹۵..... مبحث اول: راه‌های پی بردن به عدالت راوی
- ۲۹۶..... مبحث دوم: در تزکیه و تعدیل راوی، مزگی و معدّل چند نفر باید باشد؟
- ۲۹۷..... مبحث سوم: دلایل قایلین به کفایت یک عادل در تزکیه راوی
- ۲۹۸..... پاسخ صاحب معالم به دلایل مذکور
- ۳۰۰..... بخش دوازدهم: بررسی شرط عدالت در مستحقین زکات
- ۳۰۵..... بخش سیزدهم: بررسی شرط عدالت در امر به معروف و ناهی از منکر
- ۳۰۶..... بخش چهاردهم: بررسی شرط عدالت در وصی
- ۳۱۱..... اگر موصی عادلی را وصی خود کرد و سپس فسق او ظاهر شد وظیفه چیست؟
- ۳۱۳..... بخش پانزدهم: بررسی شرط عدالت در متولی وقف
- ۳۱۵..... بخش شانزدهم: بررسی شرط عدالت در ولی و قیم بر اطفال
- ۳۱۵..... آیا در رفع و زوال حجر از صغیر عدالت شرط است؟
- ۳۱۹..... بخش هفدهم: بررسی شرط عدالت در اجیر (نایب)
- ۳۲۴..... فصل سوم: فروعات بحث عدالت:
- ۳۲۴... فرع اول: در اموری که به سبب دوری از آن عدالت تحقق می‌یابد چند چیز شرط است

فرع دوم: آیا فسق ضد عدالت و در مقابل آن است؟..... ۳۲۵

فرع سوم: آیا شخصی که عالم به فسق خود است می تواند در امور مشروط به عدالت وارد شود؟

..... ۳۲۸

فرع چهارم: آیا در صفت عدالت شرعیه میان مردان و زنان تفاوت وجود دارد؟..... ۳۳۸

فرع پنجم: آیا عدالت در صبی تحقق پیدا می کند؟..... ۳۳۹

فرع ششم: آیا در تحقق عدالت مسلمان بودن شرط است؟..... ۳۴۰

فرع هفتم: آیا در ایمان عدالت شرط است؟..... ۳۴۳

فصل چهارم: استنتاج و توصیه و **نهی اثم**..... ۳۴۸

چکیده انگلیسی..... ۳۶۰

فهرست منابع و مأخذ..... ۳۶۱

«هدف محقق»

حمد و سپاس خدای را که انسان را از تاریکی جهل به روشنایی علم هدایت کرد و او را جانشین و خلیفه خود در زمین قرار داد و بهترین درودها و تحیات را بر اشرف مخلوقات حضرت محمد صلی الله علیه و آله و اهل بیت مطهرش می فرستیم که ابواب علم و فضل خود را بر انسان گشود و راهنما برای این موجود متغیر شدند و سلام به همه پویندگان علم و کمال که در این راه به جهد و کوشش مشغولند.

رساله‌ای که ملاحظه می‌کنید بررسی موارد شرط عدالت در فقه امامیه است، آنچه این حقیر را بر آن داشت تا موضوع فوق الذکر را انتخاب و درباره آن تحقیق نمایم، این است که چون مناصبی که عدالت در آن شرط است از مناصب مهم می‌باشد مثل قضاوت، مرجعیت، امامت جماعت و... و فقهاء بطور پراکنده در کتب فقهی این موارد را احصاء نمودند و مفصل درباره آن بحث کرده‌اند که از جمله آن کتاب جواهر الکلام، دائرة المعارف فقهی و... است و شیخ انصاری در موارد متعدد آنرا مطرح کرده است؛ اما پراکندگی بحث از یک طرف و عربی بودن متون از طرفی دیگر کار را بر دانشجویان و دانش پژوهان نظیر نگارنده مشکل کرده است لذا بر آن شدم که بعنوان رساله‌ای مستقل و با بهره‌گیری از مساعدت و راهنمایی اساتید عظیم الشان و مجرب و با بهره‌گیری از امکانات موجود دانشگاهی مطلب را بصورت یک رساله مستقل و جامع الاطراف بوضع فارسی تدوین نموده تا بدین وسیله ضمن بالا رفتن آگاهی خودم خدمتی هم به دانشجویان محترم نموده باشم و راه تحقیق کاملتری را برای آیندگان و مراحل بالاتر باز نموده باشم.

در پایان امیدوارم که با یاری خداوند توانسته باشم تحقیق نسبتاً جامع و کاملی را در

والسلام

رابطه با موضوع فوق الذکر ارائه نمایم.

«پیشگفتار»

از آنجائی که عدالت به عنوان یکی از مهمترین و پذیرفته‌ترین اصول اخلاقی انسانی در جوامع بشری به شمار می‌آید، اقتضا دارد که محققان و پژوهشگران اهتمام و توجهی ویژه از خود نشان دهند، چرا که اساس و جوهر تمامی مکاتب و ادیان آسمانی را عدالت تشکیل می‌دهد از طرف دیگر، ما که خود را امت محمد صلی الله علیه و اله و سلم و ائمه اطهار علیهم السلام می‌دانیم، بایستی هر لحظه خود را به سیره و روش و رفتار و کردار، گفتار آن بزرگوار نزدیکتر کنیم و خود را با آنها محک بزنیم و ارزشیابی کنیم.

شیر را بچه همی ماند بدو توبه پیغمبر چه می‌مانی بگو؟!

آن حضرت و دیگر بزرگواران معصوم علیهم السلام در همه حال و احوال در صراط عدالت بودند بطوری که عدالت توسط آنان به جوامع بشری معرفی و پابرجا گردید. مکتب گرانقدر اسلام از هر فرصت و لحظه‌ای برای جلب توجه جوامع بشری در معرفی این اصل مهم استفاده کرده است، بطوری که در جای جای متون اسلامی بویژه فقه این واژه، حضور فعال و چشمگیری را از خود بجای گذاشته است که خود این علت و فلسفه مخصوص بخود شاید داشته باشد. که لازم است دانشمندان و محققان عزیز پرده از این رمز و راز بردارند ان شاء الله.

همانطوری که خوانندگان محترم اطلاع دارند در چندین کتاب فقهی بطور خاص و ویژه

فقهاء محترم عدالت را مطرح کردند که این پراکندگی و گستردگی مطالب در ابواب مختلف فقهی ما را بر آن داشت که تا حدودی این جدائی‌ها و پراکندگی‌ها را در جزوه‌ای در حدّ وسع و توانائی خودمان با کمک و راهنمایی اساتید محترم جمع‌آوری کنیم.

نهایتاً کار اصلی در دو قسمت کلی شروع شد:

قسمت اول: در خصوص کلیات بحث نظیر مفاهیم از جمله مفهوم کلمه، تقوی، اصرار، فسق، مروّت، حسن ظاهر، عدالت و آراء و نظریات مختلف فقهاء می‌باشد.

قسمت دوم: به بررسی و لزوم و یا عدم لزوم عدالت در برخی از ابواب مختلف فقهی از دیدگاه فقهاء است.

این جزوه کار بسیار کوچکی است در برابر آن همه کارهای بزرگی که فقهاء از خود به جا گذاشته‌اند، و تردیدی هم ندارم که این رساله دارای کمی‌ها و کاستیها و نواقص زیادی است، اما شاید زمینه کارهای جدیدی در این موضوع باشد.

این کار کوچک با راهنماییهای ارزشمند اساتید بزرگوار انجام گرفته است، امیدواریم که محققان و پژوهشگران و عزیزان علاقه‌مند به حفظ و گسترش متون اسلامی در آینده گامهای بلندی در این خصوص بردارند و کارهای ارزشمندتری را در این زمینه برای امت اسلام فراهم

بکنند. ان شاء الله

سلمان علیان لله مرزی

پهمن ماه ۱۳۸۰ هـ - ش